

Grzegorz Majkowski

Akademia Marynarki Wojennej w Gdyni

g.majkowski@amw.gdynia.pl

ORCID ID: 0000-0001-7822-0335

O POTRZEBIE KSZTAŁCENIA SŁUŻB MUNDUROWYCH W ZAKRESIE KOMUNIKOWANIA SIĘ ZE SPOŁECZNOŚCIĄ NIESŁYSZĄCYCH

STRESZCZENIE

W artykule jest postulowana potrzeba kształcenia służb mundurowych, w tym przedstawicieli Sił Zbrojnych RP, służb ratowniczo-interwencyjnych w zakresie sprawnego i efektywnego komunikowania się z osobami Głuchymi w sytuacjach kryzysowych, w czasie klęsk żywiołowych, konfliktów zbrojnych, aktów terrorystycznych, czyli potrzeba nauczania słyszących języka wizualno-przestrzennego w postaci Polskiego Języka Migowego (PJM). Powiązано myślenie pedagogiczne z dyskursem służb mundurowych na poziomie wymiaru interakcyjnego. Zwrócono uwagę na konieczność przeciwdziałania wykluczeniu społecznemu niesłyszących, co wpisuje artykuł w problematykę pedagogiki społecznej. Tekst przedstawia propozycję programu nauczania PJM (na poziomie podstawowym A1) w środowisku służb mundurowych. W tym przypadku odnosi się do projektu Signed Languages for Professional Purposes (PRO SIGN) realizowanego przez Unię Europejską w latach 2012-2015. Celem zaproponowanego programu szkolenia jest to, aby jego słyszący uczestnik, np. żołnierz nabył sprawności produktywne, receptywne, interakcyjne niezbędne w komunikacji z Głuchymi w sytuacjach kryzysowych. Uczestnik szkolenia potrafi zadawać proste pytania i odpowiadać na pytania, wydawać dyrektywy, np. [uciekaj], [padnij], [płyń], przekazywać informacje determinowane wydarzeniem, np. określać czas w PJM i rozumieć informacje otrzymywane od Głuchego. W części końcowej tekstu zaprezentowano ilustracje znaków migowych, które wyrażają proste dyrektywy spotykane w sytuacjach niebezpiecznych dla człowieka. W artykule wyrażono przekonanie, że służby mundurowe powinny mieć pełną świadomość, że w sytuacjach kryzysowych może uczestniczyć osoba z mniejszości językowej niesłyszących, z którą należy nawiązać bezpośredni kontakt. Uznano, że PJM powinien być znany na podstawowym poziomie żołnierzom i przedstawicielom innych służb odpowiedzialnych za ochronę zdrowia i życia obywateli, w tym członków mniejszości językowo-kulturowej niesłyszących.

Słowa kluczowe:

języki naturalne (foniczne), języki wizualno-przestrzenne, język migowy, Polski Język Migowy (PJM), System Językowo-Migowy (SJM), języki migane, Głuchy, Siły Zbrojne RP,

służby mundurowe, pedagogika społeczna, dyskurs, dyrektywa, Signed Languages for Professional Purposes (PRO SIGN).

Wprowadzenie

Niniejszy artykuł ma charakter postulatyczny¹. Jego celem jest zwrócenie uwagi na potrzebę kształcenia służb mundurowych, w tym ratowniczo-interwencyjnych w zakresie sprawnego i efektywnego komunikowania się z osobami Głuchymi², wprowadzenie myślenia pedagogicznego (surdopedagogicznego) do dyskursu żołnierskiego³ w ramach szkolenia przedstawicieli Sił Zbrojnych RP⁴. Zadanie tak określone należy traktować jako część szeroko rozumianego szkolenia obronnego. Edukowanie żołnierzy w zakresie interakcji z osobami z dysfunkcją słuchu, w ogóle włączanie ich do dyskursu pedagogicznego sprawi, że zostaną spełnione – w znacznym stopniu – oczekiwania osób niepełnosprawnych słuchowo. Przede wszystkim będą miały zaspokojoną potrzebę posiadania informacji i związaną z nią bezpośrednio potrzebę bezpieczeństwa w sytuacjach

¹ Artykuł stanowi wprowadzenie w problematykę kształcenia umiejętności komunikowania się przedstawicieli służb mundurowych z osobami niesłyszącymi w sytuacjach kryzysowych opracowywaną w ramach projektu MON: *Szkolenie obronne i wychowanie morskie – organizacja, koordynacja i kontrola efektywności. Analiza problemu w kontekście jego wpływu na kształtowanie świadomości obronnej i morskiej społeczności* (2018-2022).

² Głuchymi nazywamy „głuchych od urodzenia, a więc rodzimych użytkowników języka migowego”, M. Świdziński, *Języki migowe*, [w:] *Podstawy neurologopedii*, (red.) T. Gałkowski, E. Szelaż, G. Jastrzębowska, Opole 2005, s. 680. Słowo „Głuchy” zapisujemy wielką literą dla podkreślenia, że osoba nim nazywana należy do pewnej mniejszości językowej. W ten sposób postępują też inni badacze zajmujący się problematyką komunikowania się niesłyszących z osobami z dysfunkcją słuchu i ze słyszącymi, zob. *Ibidem*.

³ Pojęcie *dyskursu* jest nieostre i wieloznaczne, wykorzystywane przez wiele szkół badawczych w naukach humanistycznych, obecne m.in. w naukach pedagogicznych, w socjologii, psychologii, lingwistyce. W tym artykule przez *dyskurs* rozumiemy za Stanisławem Gajdą „osadzone w realnym kontekście wydarzenie komunikacyjne”, zob. S. Gajda, *Tekst/dyskurs oraz jego analiza i interpretacja*, [w:] M. Krauz, S. Gajda, (red.) *Współczesne analizy dyskursu. Kognitywna analiza dyskursu a inne metody badawcze*, Wydawnictwo UR, Rzeszów, s. 13. Zob. także np. T. A. van Dijk, *Dyskurs jako struktura i proces*, przeł. G. Grochowski, red. nauk. wyd. pol. T. Dobrzyńska, wybór tekstów G. Grochowski, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2001.

⁴ Od żołnierza Sił Zbrojnych RP jest oczekiwany wysoki poziom profesjonalizacji. Kandydat na oficera, który podlega szkoleniu wojskowemu powinien być osobą „o ugruntowanym przygotowaniu ogólnym i szerokich horyzontach myślowych”, zdolną do „samodzielnego doskonalenia swojej osobowości”, M. Liberacki, *Wybrane modele szkolenia wojskowego kandydatów na oficerów w kontekście bezpieczeństwa państwa*, „Colloquium” 2018, nr 2, s. 50. Myślenie tego typu, prorozwojowe, nastawione na edukację sprzyja poszerzaniu oferty szkoleniowej i stawianiu kolejnych wymagań służbom mundurowym.

nagłych, kryzysowych, w czasie klęsk żywiołowych, konfliktów zbrojnych, aktów terrorystycznych. Nabycie przez przedstawicieli służb mundurowych umiejętności komunikowania z niesłyszącymi przyczyni się w znacznej mierze do przeciwdziałania wykluczeniu społecznemu tej mniejszości językowej. Żołnierz każdej formacji, w tym członek oddziałów marynarki wojennej czy wojsk lądowych może być nadawcą lub odbiorcą w wydarzeniu komunikacyjnym, w którym uczestniczy Głuchy. Z racji pełnionej funkcji w społeczeństwie spoczywa na nim obowiązek obrony kraju, w tym niesienia pomocy jego członkom, chronienia ich przed utratą zdrowia lub życia. W sytuacji kryzysowej o powodzeniu żołnierskiej misji w pewnym stopniu decyduje kompetencja językowa i w ogóle komunikacyjna. Osoby niesłyszące i z takim defektem zmysłu słuchu, który sprawia, że działanie surdologopedyczne lub użycie aparatu słuchowego, implantu ślimakowego jest nieskuteczne, nie mogą komunikować się za pomocą języka mówionego czy pisanego. Języki te są dla nich obce. Głusi uczestniczą jednak w wydarzeniach, które wymagają skomunikowania z otoczeniem za pomocą mowy. Występują często w roli podrzędnej, nie mają inicjatywy nadawczej, np. jako osoby cywilne, niedecyzyjne w trakcie ewakuacji z terenu objętego konfliktem zbrojnym, z miejsca ataku terrorystycznego, z obszaru, na którym wystąpiła klęska żywiołowa. Powinny wtedy stać się równoprawnym uczestnikiem interakcji, przystąpić do dialogu. Muszą rozumieć przekaz, a więc mieć zdolność do odebrania informacji. Dzięki temu będą potrafiły odpowiedzieć na pytanie – za pomocą języka znanego obu stronom, wykonają polecenie, a więc zareagują odpowiednio do sytuacji. Muszą też mieć możliwość nadawania komunikatu, który zrozumie druga strona, zadania pytania, przekazania swojej wiedzy o rzeczywistości – poinformowania o stanie zdrowia itp. Powodzenie komunikacji zależy w wielu przypadkach od dostosowania się obu stron do aktualnych warunków. Przy czym, przy decyzyjnym słyszącym, który ma komunikacyjną przewagę, ciężar odpowiedzialności za prowadzenie interakcji, jej płynność, skuteczność spoczywa właśnie na nim. Musi więc dostosować się do potrzeb komunikacyjnych Głuchego, przyswoić elementy jego języka (wizualno-przestrzennego), nauczyć się jego sposobu komunikowania⁵. Dzięki temu osoba głucha będzie mogła zareagować zgodnie z oczekiwa-

⁵ Stąd potrzeba poszukiwania innowacyjnych rozwiązań w zakresie kształcenia słyszących umiejętności komunikowania z niesłyszącymi, zob. G. Majkowski, *Communicating between the hearing and the deaf. In search for innovative solutions*, „International Journal of Pedagogy, Innovation and New Technologies” (IJPINT), Akademia Pedagogiki Specjalnej w Warszawie, vol. 4, nr 1, 2017, s. 37-41.

niami emitenta. Udzieli odpowiedzi na pytanie – przekaze informację i odpowie działaniem na apel⁶.

Przeciw wykluczeniu osób niesłyszący z dyskursu publicznego

Jeszcze w pierwszych latach XXI wieku osoby niesłyszące nie miały właściwego miejsca w dyskursie społecznym, a ich prawa nie były w należyty sposób respektowane. Panowało przekonanie o deprecjacji społeczności Głuchych⁷. Sytuacja uległa znacznej poprawie po podpisaniu i ratyfikacji przez Polskę Konwencji Organizacji Narodów Zjednoczonych o prawach osób niepełnosprawnych⁸. Była to pierwsza umowa międzynarodowa, która w sposób kompleksowy normowała prawa osób z niepełnosprawnościami. Ścisłe też określiła obowiązki państw – stron w zakresie ich przestrzegania i ochrony. Należy zwrócić uwagę, że w swoich przepisach Konwencja bezpośrednio odnosi się do realizacji praw osób głuchych. Znajdujemy w niej zapis dotyczący m.in. uznania języków migowych i kultury osób niesłyszących (art. 30 ust. 4). W innym artykule państwo zostaje zobowiązane do podjęcia działań mających na celu ułatwienie korzystania przez osoby głuche, niedosłyszące w sprawach urzędowych z języków migowych oraz do zastosowania wszelkich innych dostępnych sposobów i form komunikowania się według ich wyboru, a także zobowiązane do uznania i popierania korzystania z języków migowych (art. 21 lit. b, e).

Ważnym działaniem władz polskich przeciw wykluczeniu niesłyszących było uchwalenie *Ustawy o języku migowym i innych środkach komunikowania*

⁶ Przy czym w sytuacji zagrażającej zdrowiu i życiu może znaleźć się osoba z inną niepełnosprawnością, która uniemożliwia jej sprawne komunikowanie się za pomocą języka naturalnego, np. z niepełnosprawnością wzroku, wzroku i słuchu, osoba cierpiąca na rzadką chorobę genetyczną, na chorobę neurologiczną, neurodegeneracyjną, w tym po udarze mózgu. Rodzi to potrzebę popularyzowania alternatywnych i wspomagających sposobów komunikacji z osobami niepełnosprawnymi wśród przedstawicieli służb mundurowych, zob. A. Majkowska, *Komunikowanie w sytuacjach kryzysowych*, Wyd. SGSP, Warszawa 2018, s. 69-101.

⁷ Zob. H. Lane, *Maska dobroczynności. Deprecjacja społeczności głuchych*, tłum. T. Gałkowski, J. Kobosko. WSiP, Warszawa 1998.

⁸ Konwencja o prawach osób niepełnosprawnych przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych w dniu 13 grudnia 2006 r. w Nowym Jorku, na mocy rezolucji nr 61/106. Weszła w życie w dniu 3 maja 2008 r. Polska podpisała Konwencję w dniu 30 marca 2007 r., a ratyfikowała ją w dniu 6 września 2012 r. Jest podporządkowana Konwencji, tak w stosunkach wewnętrznych, jak i zewnętrznych od dnia 25 października 2012 r., po opublikowaniu jej w Dzienniku Ustaw (dalej: Dz. U.) z 2012 r., poz. 1169.

się⁹. Podstawowy cel ustawy to zapewnienie odpowiedniego poziomu wsparcia osobom z dysfunkcją słuchu oraz umożliwienie im pokonania barier w komunikowaniu się z instytucjami publicznymi – organami administracji publicznej, służbami ratowniczo-interwencyjnymi, w tym Policją, Państwową Strażą Pożarną, służbami ratowniczymi, pracownikami pogotowia ratunkowego oraz zakładami opieki zdrowotnej. Przywołana ustawa jest jednocześnie pierwszym powszechnie obowiązującym aktem prawnym w Polsce, który jednoznacznie podkreśla prawo osób głuchych, a także głuchoniewidomych do porozumiewania się za pomocą swobodnie wybranych metod komunikacji niewerbalnej. Niepokój budzi fakt, że ustawa nie jest w życiu codziennym w pełni realizowana, że Głusi napotykają często na trudności w komunikowaniu się w urzędach administracji publicznej¹⁰. Niesłyszący nie mają też pełnego dostępu do służb ratowniczo-interwencyjnych i administracji publicznej. Ustawa daje możliwość takiego kontaktu w Polskim Języku Migowym (dalej: PJM) i Systemie Językowo-Migowym (dalej: SJM) (o tych sposobach komunikacji piszemy niżej), ale nie w danym momencie, w sytuacjach wyjątkowych, a jedynie w okresie trzech dni roboczych od dnia zgłoszenia potrzeby załatwienia danej sprawy w placówce publicznej. I sytuacja szczególnie niepokojąca, w Polsce nie istnieje spójny system powiadamiania ratunkowego dla osób niesłyszących. W części miast jest udostępniany 9-cyfrowy numer SMS, na który można zgłaszać sytuacje alarmowe. Przy czym w każdym z tych miast obowiązuje inny numer SMS. W części miast taki numeru w ogóle nie istnieje. Głuchy jest wówczas całkowicie bezradny¹¹.

⁹ Ustawa z dnia 19 sierpnia 2011 r. o języku migowym i innych środkach komunikowania się (Dz. U. z 2011 r., nr 209, poz. 1243, z późn. zm., dalej także jako: ustawa o języku migowym).

¹⁰ Problemy te zostały omówione w raporcie *Obsługa osób głuchych i głuchoniewidomych w urzędach administracji publicznej. Analiza i zalecenia. Zasada równego traktowania – prawo i praktyka, nr 13*, „Biuletyn Rzecznika Praw Obywatelskich” 2014, nr 5. Raport został przygotowany na podstawie badania „Wiedza urzędników o obowiązkach wynikających z ustawy o języku migowym i innych środkach komunikowania się” przeprowadzonych przez AGERON Polska na zlecenie Biura Rzecznika Praw Obywatelskich. Zob. także *Sytuacja osób głuchych w Polsce. Raport zespołu ds. G/głuchych przy Rzeczniku Praw Obywatelskich*, red. M. Świdziński, Biuro Rzecznika Praw Obywatelskich, Opracowanie DTP, Agencja Reklamowo-Wydawnicza Arkadiusz Grzegorzczak, Warszawa 2014. Raport jest pierwszym dokumentem, który wszechstronnie przedstawia sytuację Głuchych w Polsce.

¹¹ P. Kowalski, A. Sacha, M. Szczygielska, *Dostępność*, [w:] *Sytuacja osób Głuchych w Polsce. Raport zespołu ds. G/głuchych przy Rzeczniku Praw Obywatelskich*, Warszawa 2014, s. 56.

Głuchsi jako mniejszość językowa. Język wizualno-przestrzenny jako podstawowe narzędzie komunikacji osób niesłyszących

Osoby z prawidłowo rozwiniętym zmysłem słuchu posługują się w interakcjach językami naturalnymi (fonicznymi). Niesłyszący nie mogą w ogóle odbierać komunikatów fonicznych lub czynią to w bardzo ograniczonym zakresie. Zastępnikiem języka wokalno-audytywnego (fonicznego) jest w ich przypadku język wizualno-przestrzenny. Jest on dla tej społeczności podstawowym narzędziem komunikacji. Poziom dostępności do języka naturalnego stanowi o podziale niesłyszących na niedosłyszących, ogłuchłych i osoby głuche od urodzenia. Osoby z pierwszych dwóch grup starają się nabyć zdolności posługiwania językiem naturalnym. Otrzymują w tym przypadku pomoc logopedów (surdologopedów)¹². Niesłyszący, przede wszystkim z ostatniej grupy posługują się *językiem migowym*. *Język migowy* jest językiem wizualno-przestrzennym, który przyswaja dziecko głuche od urodzenia od niesłyszących rodziców, opiekunów¹³. Jest to pierwszy język takiego dziecka. Język migowy może też być pierwszym językiem dla dziecka słyszącego, którego rodzice są głusi (posługują się językiem migowym). Język pierwszy dziecka głuchych rodziców w Polsce to Polski Język Migowy (PJM)¹⁴. PJM jako język wizualno-przestrzenny i narzędzie komunikacji niesłyszących charakteryzują pewne własności, np. ikonizacja, specyficzne jednostki elementarne, gramatyka oparta na artykulacji migowej, w której biorą udział nie tylko dłonie, ale inne części ciała, np. tułów, twarz¹⁵. Przy czym Polski Związek Głuchych za oficjalny język społeczności niesłyszących w Polsce uznaje System

¹² Logopedzi, w tym surdologopedzi tworzą w miarę zwartą grupę zawodową. Organizują m.in. spotkania, na których starają się udoskonalać terapię logopedyczną, zob. G. Majkowski, *Logopedzi w Lublińcu*, „Świat Ciszy”. Czasopismo polskich inwalidów słuchu. Organ prasowy Polskiego Związku Głuchych, 1997, nr 2, s. 5.

¹³ M. Świdziński, *Języki migowe*, [w:] *Podstawy neurologopedii*, (red.) T. Gałkowski, E. Szela, G. Jastrzębowska, Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego, Opole 2005, s. 680.

¹⁴ Istnieją na świecie wiele języków migowych, zwykle przynależnych do mniejszości językowych niesłyszących, które wchodzi w skład narodów, większych wspólnot państwowych, np. Amerykański Język Migowy (ASL).

¹⁵ Szerzej na temat cech lingwistycznych PJM w przygotowywanej monografii. W tym miejscu odnoszę czytelnika do niektórych prac, zob. np. M. Farris, *Sign Language Research and Polish Sign Language*, „Lingua Posnaniensis”, 1994, nr 36, s. 13-36; M. Świdziński, T. Gałkowski, (red.) *Studia nad kompetencją językową i komunikacją niesłyszących*, Zakład Graficzny Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2003; M. Świdziński, *Języki migowe...*, op. cit., s. 679-692.

Językowo-Migowy (SJM)¹⁶. SJM obowiązuje jako oficjalny sposób porozumiewania się w przedszkolach, szkołach dla dzieci i młodzieży niesłyszącej, w szkołach specjalnych, w Telewizji Polskiej (w medium publicznym), w przypadku tłumaczenia programów dla społeczności Głuchych. W szkołach i innych placówkach, w których niesłysząca młodzież przebywa przez dłuższy okres czasu i w dużej liczbie, a więc w ośrodkach szkolno-wychowawczych, internatach przy tych ośrodkach, funkcjonują także języki *migane*¹⁷, które są wizualno-przestrzennymi odmianami (subkodami) języków fonicznych¹⁸. W każdym razie Głuchych należy postrzegać jako mniejszość językową.

Przedstawiciel służb mundurowych, np. żołnierz, policjant, strażak, innych służb ratowniczo-interwencyjnych, pracownik więziennictwa powinien mieć świadomość, że istnieje społeczność niesłyszących, która nie ma zdolności produktywno-receptywnych w języku naturalnym, nie ma możliwości odbioru mowy słyszących, ale wypracowała własny sposób komunikowania, i że tym samym funkcjonuje specyficzna „mowa” niesłyszących. Na pewno istnieje potrzeba ze strony osób niesłyszących, niedosłyszących, aby przedstawiciele służb mundurowych potrafili przekazać im w PJM informację, polecenie, mieli możliwość dania wskazówki w sytuacjach kryzysowych. Świadczy o tym wynik ankiety przeprowadzonej przez autora w 2018 r. wśród niesłyszących¹⁹.

Projekt Signed Languages for Professional Purposes (PRO SIGN)

O potrzeby komunikacyjne osób głuchych stara się dbać Unia Europejska, przede wszystkim Rada Europy, która stawia sobie zadanie w ogóle zachowania bogatego dziedzictwa językowego i kulturowego w Europie różnych mniejszości, w tym językowych. Instytucja ta dostrzega obecność barier komunikacyjnych między wspólnotami niesłyszących i słyszących w krajach

¹⁶ System Językowo-Migowy (SJM) to subkod polszczyzny inaczej wizualno-przestrzenna forma języka polskiego, która jednocześnie skupia się na przekazie migowym i mówionym wykorzystując gramatykę fonicznego języka polskiego i leksykę polskiego języka migowego, zob. B. Szczepankowski, *Podstawy języka migowego*, WSiP, Warszawa 1994.

¹⁷ Przykładem może być Ośrodek Szkolno-Wychowawczy nr 1 w Lublińcu (z internatem), w którym piszący te słowa obserwował użycie przez dzieci i młodzież języka migowego i przeprowadzał badania w latach 90. XX wieku.

¹⁸ M. Świdziński, *Języki migowe*, [w:] *Podstawy neurologopedii*, (red.), T. Gałkowski, E. Szela, G. Jastrzębowska, Opole 2005, s. 680.

¹⁹ Ankiętę przeprowadzono w PJM wśród niesłyszących w wieku 18–60 lat w 2018 r. Badani wyrazili potrzebę kontaktu ze służbami mundurowymi, ratowniczymi w sytuacjach niebezpiecznych. Ich zdaniem, dzięki uzyskanym informacjom mogliby zareagować odpowiednio do sytuacji, mieliby także większe poczucie bezpieczeństwa.

członkowskich. Uznaje konieczność przełamywania blokad komunikacyjnych w celu wzajemnego, bliższego poznania się tych społeczności, zrozumienia potrzeb Głuchych, wzajemnego porozumienia się i wzbogacenia kulturowego. Społeczności Głuchych w różnych krajach europejskich porozumiewają się swoimi językami migowymi, tworzą własną kulturę, która jest niedostępna słyszącym. Jednocześnie nie mają możliwości poznawania i utożsamiania się z kulturą słyszących. Rada Europy stara się zbliżyć i otworzyć wzajemnie na siebie te kultury, obie społeczności. Dlatego jedna z instytucji – Europejskie Centrum Języków Nowożytnych Rady Europy (European Centre for Modern Languages of the Council of Europe) (ECM) otrzymała dofinansowanie na realizację projektu o nazwie *Signed Languages for Professional Purposes* (PRO SIGN) na lata w 2012-2015. Celem projektu było m.in. dostosowanie wskaźników biegłości językowej zawartych w *Europejskim Systemie Opisu Kształcenia Językowego: uczenie się, nauczanie, ocenianie* (ESOKJ)²⁰ do potrzeb języków migowych oraz przygotowanie narzędzia do oceny sprawności w językach migowych na poziomie C1/C2, co oznacza umiejętności pozwalające na wykonywanie pracy tłumacza języka wizualno-przestrzennego. W projekcie PRO SIGN brali udział eksperci z University of Applied Sciences of Special Needs Education Zurich (HfH), Trinity College w Dublinie, Hogeschool Utrecht University of Applied Sciences i Uniwersytetu w Hamburgu²¹. PRO SIGN skierowany jest do nauczycieli, lektorów i twórców programów nauczania języków migowych w kształceniu na poziomie wyższym. W ramach projektu wypracowano dokument *Sign Language and the Common European Framework of Reference for Languages. Common Reference Level Descriptors* (*Języki migowe a Europejski System Opisu Kształcenia Językowego. Wskaźniki biegłości językowej*)²².

²⁰ *Europejski System Opisu Kształcenia Językowego: uczenie się, nauczanie, ocenianie* (ESOKJ) to dokument, który opracowali eksperci Rady Europy w 2001 r. Ma on ułatwiać planowanie programów nauczania języków w Europie, certyfikację kompetencji językowej oraz planowanie form i programów samokształcenia. Przy czym dotyczy języków fonicznych (naturalnych), zob. *Europejski System Opisu Kształcenia Językowego: uczenie się, nauczanie, ocenianie*, Centralny Ośrodek Doskonalenia Nauczycieli, Warszawa 2003. Wskaźniki biegłości językowej zawarte w ESOKJ posłużyły do opracowania wskaźników tej biegłości dla języków wizualno-przestrzennych.

²¹ Zob. M. Janaszek, *Języki migowe do celów specjalistycznych*, „Języki Obce w Szkole”, 2013/04, Warszawa 2013, s. 11.

²² Zob. L. Leeson, B. van den Bogaerde, Ch. Rathmann, T. Haug, *Sign Language and the Common European Framework of Reference for Languages. Common Reference Level Descriptors*, European Centre for Modern Languages, Rada Europy 2015.

Na najniższym poziomie – A1, a więc takim, który jest wystarczający dla przedstawicieli służb mundurowych, ratowniczo-interwencyjnych mamy w tym dokumencie podane pewne wskaźniki, które mogą być pomocne przy tworzeniu programów nauczania.

I tak, skala biegłości językowej dla języków migowych na poziomie podstawowym A1 zakłada, że osoba rozumie i potrafi stosować potoczne wyrażenia i proste wypowiedzi dotyczące konkretnych potrzeb życia codziennego. Potrafi formułować pytania z zakresu życia prywatnego, dotyczące np. miejsca, w którym mieszka, ludzi, których zna i rzeczy, które posiada oraz odpowiadać na pytania, które dotyczą tych spraw. Przedstawia siebie i innych. Prowadzi prostą rozmowę pod warunkiem, że rozmówca mówi wolno, zrozumiale i jest gotowy do pomocy²³. Bardziej szczegółowe założenia zamieszczone we wspomnianym dokumencie przedstawiamy niżej.

W zakresie sprawności produktywnych w języku migowym dla poziomu A1 uczący się stosuje wypowiedzi monologiczne. Potrafi wypowiadać pojedyncze zdania na temat ludzi i miejsc, opisywać doświadczenia i przeżycia. Mówi o sobie, przedstawia czym się zajmuje i gdzie mieszka, uzasadnia swoje sympatie i antypatie. W zakresie sprawności receptywnych, a więc sprawności odbioru uczący się rozumie krótkie, proste komunikaty przekazywane powoli i uważnie, polecenia, wskazówki adresowane do niego, a tym samym potrafi stosować się do nich. Interakcja migowa dla poziomu A1 zakłada, że uczący odnajduje się w prostych sytuacjach komunikacyjnych, gdy rozmówca często powtarza wypowiedzi w wolniejszym tempie i wyjaśnia. Umie zadawać proste pytania i odpowiadać na nie, a także wyrażać i uwzględniać proste stwierdzenia dotyczące codziennych potrzeb. W zakresie wymiany informacji należy jeszcze dodać, że uczący się potrafi określać czas przy użyciu przysłówków temporalnych, np. *dzisiaj, teraz, jutro, w poniedziałek, o drugiej (godzinie)*. W zakresie prowadzenia i udzielania wywiadu uczący się potrafi odpowiadać na sformułowane wprost pytania. Precyzja odpowiedzi będzie wskazywała na umiejętność rozumienia nadawcy – rodzimego użytkownika języka. W przypadku przetwarzania tekstu, to na poziomie poprawności gramatycznej od uczącego jest wymagane opanowanie prostych struktur gramatycznych i wzorów zdaniowych ze zbiorem słów dotyczących jego osoby i konkretnych potrzeb. W odniesieniu w ogóle do słownictwa, to uczący się ma dysponować podstawowym zasobem leksykalnym, złożonym z pojedynczych znaków lub wyrażen związanymi z własną osobą, z konkretnymi sytuacjami i potrzebami. W zakresie kompetencji pragmatycznej, która ma wyrażać się w spójność logicznej i gramatycznej, czyli

²³ Ibidem, s. 6.

kohezji i koherencji wypowiedzi, uczący się potrafi łączyć znaki lub grupy znaków za pomocą spójników, np. spójnika *i* oraz za pomocą podstawowych zaimków jako substytutów pełnych wyrazów z poprzedniej jednostki wypowiedzeniowej, np. *jego* zamiast użytego w poprzednim zdaniu rzeczownika, np. *Ratownik ma ciepłą kurtkę. Weź jego kurtkę (ratownik – jego)*. W przypadku czynnika jakościowego, a tu rozumianego jako płynność migania wskaźnik pokazuje, na jakim poziomie uczący się potrafi formułować krótkie, pojedyncze, głównie przygotowane wcześniej wypowiedzi, jak często potrzebuje przerw na znalezienie odpowiednich zwrotów, podanie (zamiganie) mniej znanych znaków i poprawę zakłóceń występujących w komunikacji²⁴.

Organizacja i cele programu nauczania PJM (na poziomie podstawowym A1) w środowisku służb mundurowych

Osoba odpowiedzialna za proces nauczania stara się nie tylko przekazywać fachową, praktyczną wiedzę na temat języka wizualno-przestrzennego, uczyć umiejętności posługiwania się znakami migowymi w sytuacjach kryzysowych, ale także motywować do nauki PJM – wskazywać na konieczność pomocy Głuchym w interakcjach, poszukiwać innowacyjnych rozwiązań oraz rozwijać zainteresowanie kulturą niesłyszących. Nauczyciel jest w tym przypadku przewodnikiem po „świecie ciszy”. Program nauczania powinien uwzględniać materiały dydaktyczne w postaci prezentacji multimedialnej wraz z nagraniami w PJM na płycie DVD oraz zeszyty ćwiczeń. Na realizację programu należy przeznaczyć 100 godzin dydaktycznych. Liczba godzin przypadająca na jedno spotkanie nie powinna przekraczać czterech godzin dydaktycznych ze względu na efektywność nauczania. Ma to związek z zamianą kanału komunikacyjnego słuchowego na kanał wizualno-przestrzenny, do którego osoby słyszące nie są przyzwyczajone. Przy czym uaktywnienie zmysłu wzroku i wzmoczona gestyczność nie oznacza odsunięcia kanału ustnego. Narządy artykulacyjne nadal pracują. Mamy więc do czynienia z dodatkowym obciążeniem organizmu, z jeszcze bardziej intensywną pracą mózgu nadawcy w czasie aktu komunikacyjnego. Uczestnik zajęć może czuć się bardziej zmęczony niż podczas nauki języka fonicznego.

Program nauczania słyszących PJM na poziomie A1 w zakresie pomocy Głuchym w czasie sytuacji nagłych, zagrażających ich zdrowiu i życiu stawia następujące cele: rozwinięcie kompetencji komunikacyjnej w PJM dla

²⁴ Ibidem, s. 7-44. Por. *Europejski System Opisu Kształcenia Językowego...*, op. cit., s. 33, 62-114.

wskaźników biegłości odnoszących się do tego poziomu przez rozwijanie sprawności odbiorczej, nadawczej, zdolności do dialogu; rozwinięcie kompetencji lingwistycznej, w odniesieniu do zasobu leksykalnego i reguł gramatycznych; rozwinięcie kompetencji socjokulturowej, która pozwala słyszącym na poznanie i funkcjonowanie w społeczności Głuchych, a dzięki temu darzenie niesłyszących postawą otwartości i tolerancji; nabycie umiejętności użycia aktów komunikacyjnych, które likwidują bariery w komunikowaniu, wpływają pozytywnie na skuteczność przekazu, np. prośba o wyjaśnienie znaku migowego, w ogóle zasygnalizowanie niezrozumienia komunikatu przedstawionego za pomocą znaków migowych, prośba o powtórzenie, o użycie synonimu lub wyjaśnienie znaczenia znaku migowego.

Celem nauczania w zakresie sprawności nadawczych (produktywnych) jest przede wszystkim nabycie przez słyszącego umiejętności użycia dyrektyw (formalnych)²⁵, ostrzeżeń, powiadomień. Dzięki temu słyszący nadawca będzie mógł oddziaływać na odbiorcę, regulować jego zachowania. Uczący się powinien budować także pytania dotyczące danych osobowych odbiorcy z dysfunkcją słuchu – pytania m.in. o jego nazwisko, imię, przydomek migowy, adres zamieszkania, numer telefonu, adres e-mail, o poziom niepełnosprawności słuchowej, czy jest osobą głuchą, słabosłyszącą, na temat jego zdrowia, stanu emocjonalnego oraz pytania dotyczące najbliższego otoczenia osoby głuchej czy inne pytania związane bezpośrednio z nagłą, konkretną sytuacją. Słyszący będzie mógł dzięki znajomości PJM wylegitymować Głuchego, sprawdzić jego dane osobowe. Oprócz tworzenia pytań powinien budować teksty przekazujące informację w języku migowym, informować o zagrożeniach, opisywać w PJM wygląd

²⁵ Przez dyrektywy w komunikacji językowej osób słyszących rozumiemy skonwencjonalizowane akty werbalne, które służą do wpływania na zachowania, postawy odbiorców komunikatów, w postaci bezpośrednich wezwań odbiorców do podjęcia konkretnego działania bądź jego zmiany (dyrektywami są też nakazy, zobowiązania). Występują dyrektywy formalne, wyrażone charakterystycznymi wykładnikami, jak również konstrukcje językowe określane jako dyrektywne ze względu na specyfikę kontekstu, ale nie zawierające wyraźnych cech językowych dyrektywności. Mamy w tym przypadku do czynienia z takimi aktami mowy, jak na przykład zachęta, sugestia (propozycja), prośba, rada, które są językowymi zabiegami wpływania na zachowania się odbiorców. Występują zwykle wypowiedzenia dyrektywne, które są apelami do odbiorcy. Apele są wyrażone za pomocą charakterystycznych wykładników, np. *zrób, pójź*. Dyrektywa jest jednym z aktów mowy, zob. J. R. Searle, *Czynności mowy. Rozważania z filozofii języka*, przeł. B. Chwedeńczuk, Instytut Wydawniczy Pax, Warszawa 1987 (oryg. J.R. Searle, *Speech Acts: An essay in the Philosophy of language*, New York 1969). Zob. także np. Z. Ziemiński, M. Zieliński, *Dyrektywy i sposób ich wypowiedzania*, Zakład Semiotyki Logicznej Uniwersytetu Warszawskiego „Znak, Język, Rzeczywistość”, Polskie Towarzystwo Semiotyczne, Warszawa 1992.

osób trzecich, o których chce dowiedzieć się od niesłyszącego. Powinien w krótkich, prostych tekstach migowych informować o warunkach pogodowych, planie dnia z uwzględnieniem godziny oraz pory dnia, o działaniach zaplanowanych na każdy dzień tygodnia oraz o dalszej przyszłości.

W zakresie sprawności odbiorczych (receptywnych) uczący się powinien nabyć umiejętność rozumienia kierowanych do niego pytań, np. o sytuację nagłą, kryzysową, o to jak ma zachować się w danym momencie, w niekorzystnych dla siebie okolicznościach. Ponadto powinien rozumieć krótkie informacje przekazywane przez Głuchego. Jak piszemy wyżej będą to informacje dotyczące np. jego danych osobowych, o stanie zdrowia, stanie emocjonalnym. Zadaniem uczącego się jest także nabycie umiejętności rozumienia prostych wypowiedzi migowych na temat planu dnia z uwzględnieniem nazw godzin, pór dnia oraz na temat dalszej przyszłości, wyglądu i dotyczących charakterystyki osób trzecich, odróżnianie zdań przeczących od twierdzących w wypowiedziach migowych.

W zakresie sprawności interakcyjnych uczestnik kursu powinien łączyć wymienione zdolności, uaktywniać umiejętności w ramach opisanych sprawności w zależności od roli jaką odgrywa w danym momencie w dyskursie – roli nadawcy lub odbiorcy, np. zadawać proste pytania i odpowiadać na pytania, wydawać dyrektywy, określać czas przy użyciu wyrażen temporalnych, przekazywać inne jeszcze informacje determinowane wydarzeniem i rozumieć informacje.

Uczestnik szkolenia nabywa umiejętności posługiwania się językiem wizualno-przestrzennym, który jest mu obcy, inny niż język foniczny, oparty na kanale nie słuchowym a wzrokowym, i operuje przestrzenią, co powoduje, że wymagane są ćwiczenia wprowadzające w naukę PJM. Ćwiczenia te mają usprawniać komunikację wizualno-przestrzenną, przyzwyczajając do użycia kanału wzrokowego w komunikacji, właściwie zmiany kanału komunikacji, a więc usprawniać manualnie, uaktywniać zmysł wzroku. Stosowane są zabawy przestrzenne, pantomima, zabawy mimiczne. W pierwszym, wstępnym etapie nauki chodzi więc o zmianę kanału komunikacji na wzrokowy – przyzwyczajanie uczestnika interakcji do takiego kanału i uaktywnienie języka ciała.

Po ćwiczeniach wstępnych, technikach rozwijania sprawności manualnych, mimicznych, następują ćwiczenia główne z wykorzystaniem techniki rozwijania sprawności produktywnych, receptywnych, interakcyjnych, a więc techniki pozyskiwania zasobu znaków migowych (zasobu leksykalnego) w celu m.in. wydawania jednowyrazowych dyrektyw (przy użyciu rozkazników, np. *plyń*) i nabywania wiedzy gramatycznej – budowania prostych jednostek zdaniowych (twierdzeń, dyrektyw, pytań). W przypadku tworzenia

zdań zwracamy uwagę nie tylko na pulę znaków migowych, ale kładziemy także nacisk na prawidłowość szyku.

W zakresie podstawowych treści nauczania uczestnik szkolenia nabywa umiejętność zadawania pytań i odbierania informacji na zadane pytania: imię, nazwisko, znak migowy/przydomek migowy, przynależność do społeczności *Głuchych* (przez poinformowanie o tym, czy osoba jest *Głucha*, słysząca lub słabosłysząca), wiek, pochodzenie, adres zamieszkania, tj. nazwa ulicy wraz z numerem budynku, lokalu, kod pocztowy, miasto, kraj, numer telefonu, adres e-mail, stan rodziny, stan zdrowia. Żołnierz zbuduje pytanie i zrozumie komunikat migowy (zwrotny) – odbierze informację o danych personalnych, stanie rodziny, zdrowia itp. Osoba szkolona nabywa też umiejętność w ogóle odbioru, a więc rozumienia innych komunikatów emitowanych przez niesłyszącego nadawcę.

Uczestnik kursu nabywa pewien zasób leksykalny, przez który w przypadku interakcji słyszący – niesłyszący rozumiemy zasób znaków migowych. Należą do niego znaki migowe, m.in.: [imię]²⁶, [nazwisko], [znak migowy Głuchego] (jego przydomek, znak rozpoznawczy w środowisku głuchych), inne znaki migowe, które umożliwiają podanie lub poznanie danych personalnych: [mieszkać], [ulica], [adres], [urodzić się], [numer] (budynek mieszkalnego, telefonu), [e-mail], zaimki osobowe: [ja], [ty], zaimki pytajne: [gdzie?], [kiedy?], Co?, kto?, jak?, gdzie?, kiedy?, ile? (osób, przedmiotów, obiektów)?, któredy?, dlaczego?, zaimki dzierżawcze: [mój], [twój], [jego], [jej], [nasz], [wasz], przyimki, które pozwalają na orientację w przestrzeni, np. nad, pod, przed, za, obok, przeczenie [nie], partykuła twierdząca [tak], liczebniki główne, np. [pięć], w tym liczebniki odnoszące się do pięter, np. [pierwsze] ([piętro]), znaki migowe oddające określenia czasu: nazwy dni tygodnia, np. poniedziałek, nazwy miesięcy, np. lipiec, pory roku, np. lato, przysłówki temporalne, np. natychmiast, teraz, potem, dzisiaj, jutro, po południu, wczoraj, znaki migowe oddające wyrazy nazywające warunki pogodowe: [burza], [mgła], [wichura], [ulewa], klęski żywiołowe, np. [powódź], nazwy miast, np. [Warszawa], [telefon] (tzw. komórka ‘telefon niestacjonarny’), [nie rozumiem], [rozumiem], [migać], [wolno] ‘powoli, w wolnym tempie’, np. [wolno migaj], [rodzice], nazwy członków rodziny: [matka], [ojciec], [siostra], [brat], [babcia], [dziadek], cechy wyglądu, np. [niski], [wysoki], [chudy], [gruby], [broda], [łysy], [jasny] ‘jasna karnacja’, nazwy kolorów, np. [biały], inne znaki oddające wyrazy, które mogą się pojawić w związku z konkretnym wydarzeniem,

²⁶ Nawias kwadratowy stosujemy w celu zaznaczenia, że chodzi nie o wyraz – znak języka naturalnego (fonicznego), ale o znak migowy.

w jego trakcie, mogą być wymuszone określoną sytuacją, np. [okulary], [plecak], [torba], [pakunek], [samochód], [pociąg], [łódka], [mandat], [bomba] ‘ładunek wybuchowy’, [pożar], [powódź], [morze], [tonać]. Uczestnik kursu potrafi za pomocą znaków migowych stopniować przymiotniki, np. [wyższy], [najdłuższy]. Poznanie pewnego zbioru znaków migowych pozwala jednocześnie na emisję komunikatu przez słyszącego i na odbiór tekstu migowego, na porozumienie się z osobą z dysfunkcją słuchu.

Pozyskanie zasobu leksykalnego, a więc nabycie umiejętności posługiwania się pewnym zbiorem podstawowych znaków migowych, to nie jedyne zadanie, przed którym stoi uczestnik kursu.

Zadaniem osoby uczestniczącej w szkoleniu jest przede wszystkim nabycie umiejętności budowania dyrektyw w sytuacjach kryzysowych, komunikatywnych, czyli przekazywanych w taki sposób, który jest łatwy do odbioru przez Głuchego, niedosłyszającego, np. [wstań], [siadaj], [podejdź], [biegnij], [uciekaj], [padnij], [płyń]. Mamy w tym przypadku do czynienia z nabywaniem zdolności do dyrektywności w kontakcie z Głuchym – do ukierunkowanego oddziaływania na niesłyszającego odbiorcę w celu bezpośredniej regulacji jego zachowań. Zdolność do tworzenia dyrektyw należy uznać za kluczową w zakresie poruszanej problematyki, a więc relacji komunikacyjnych na linii: słyszący – niesłyszający, niedosłyszający w sytuacjach kryzysowych.

Z zasobem leksykalnym są związane zagadnienia gramatyczne. Osoba uczestnicząca w kursie ma zdolność tworzenia prostych jednostek wypowiedzeniowych z leksemami (w tym wypadku znakami migowymi) wyrażającymi dyrektywy bezpośrednio, typu: [Biegnij teraz], [Uciekaj na prawo]. Potrafi budować konstrukcje składające się z kilku znaków migowych, które dają poczucie bezpieczeństwa, poprawiają stan emocjonalny głuchego odbiorcy, np. [Nie bój się], [Jesteś bezpieczny] i w ogóle twierdzenia wynikające z okoliczności, w których przebiega interakcja. W przypadku konstruowania zdania słyszący nadawca stara się zadbać o poprawność jego szyku.

Uczestnik szkolenia potrafi zadawać proste pytania o dane osobowe, np. [Jak się nazywasz?], [Gdzie mieszkasz?], o stan zdrowia [Co cię boli?], stan emocjonalny, np. [Czy się denerwujesz?] i inne pytania determinowane sytuacją.

Z komunikowaniem w PJM wiąże się umiejętność oddania za pomocą języka ciała linii czasu nad ramieniem nadawcy oraz przed emitentem.

Uczestnik kursu operuje pewnym zasobem znaków migowych, które umożliwiają kontakt społeczny, komunikują o konieczności działania – są wtedy dyrektywami, w postaci wezwań, apeli, są twierdzeniami (informują o wiedzy nadawcy o świecie), ponadto wyrażają prośby (o powtó-

rzenie komunikatu, o powolne miganie), są pytaniami, potwierdzeniami, przeczeniami.

Uczestnik nabywa sprawności językowe w zakresie języka wizualno-przestrzennego – PJM: nadawcze, odbiorcze, interakcyjne – dialogowe w ramach dyskursu.

Ilustracje. Przykładowe dyrektywy, ostrzeżenia, pytania, informacje w PJM

1. a) Uciekaj!

1. b) Uciekaj!

2. a) Rzuć koło ratunkowe!

2. b) Rzuć koło ratunkowe!

2. c) Rzuć koło ratunkowe!

2. d) Rzuć koło ratunkowe!

2. e) Rzuć koło ratunkowe!

2. f) Rzuć koło ratunkowe!

3. a) Wsiądź do łódki!

3. b) Wsiądź do łódki!

4. Uwaga!

5. a) Uwważaj! Burza!

5. b) Uwważaj! Burza!

5. c) Uwważaj! Burza!

6. a) Co Cię boli?/Co Ci dolega?

6. b) Co Cię boli?/Co Ci dolega?

6. c) Co Cię boli?/Co Ci dolega?

6. d) Co Cię boli?/Co Ci dolega?

7. a) Resuscytacja (RKO)

7. b) Resuscytacja (RKO)

7. c) Resuscytacja (RKO)

Zakończenie

Żołnierz Marynarki Wojennej, Wojsk Obrony Terytorialnej, inny mundurowy jako uczestnik interakcji migowej, ratownik medyczny w trakcie nagłej sytuacji, w dyskursie – w wydarzeniu komunikacyjnym potrafi porozumieć się, czyli budować komunikat i odbierać przekaz od niesłyszącego

emitenta, a więc tworzy pytania (proste) i dyrektywy, podaje informacje oraz odpowiada na pytania Głuchego, rozumie jego komunikaty.

Program szkolenia ma wykształcić w żołnierzu takie umiejętności, aby był on produktywny i receptywny, w ogóle zdolny do dialogu z Głuchym, słabosłyszającym w sytuacjach kryzysowych, a więc aby był skuteczny w zapewnieniu bezpieczeństwa osobie niepełnosprawnej, z mniejszości językowej niesłyszających. Produktywność ma służyć dyrektywności – zdolności słyszącego nadawcy do ukierunkowanego oddziaływania na odbiorcę w celu bezpośredniej regulacji jego zachowań oraz informacyjnej jasności, a więc zdolności do przekazania pełnej, łatwej w odbiorze informacji.

Wiedza o mniejszości Głuchych, o sposobie komunikowania się tej wspólnoty to jeszcze jeden krok w działaniach przeciw jej wykluczeniu społecznemu. Przy czym sprawa jest bardziej poważna niż sama walka z marginalizacją tej wspólnoty językowej. W tym przypadku chodzi o ratowanie zdrowia i życia Głuchych, ich dóbr materialnych, o wypracowanie takiego sposobu komunikacji, który skutecznie ochroni osoby niesłyszące w czasie wydarzeń kryzysowych lub przynajmniej w znacznym stopniu zmniejszy szkody.

Zamiarem autora było powiązanie dyskursu pedagogicznego z żołnierskim (i w ogóle mundurowym) na poziomie wymiaru interakcyjnego, po to, aby zwrócić uwagę na konieczność nabycia przez żołnierzy i inne służby mundurowe umiejętności posługiwania się PJM (na podstawowym poziomie) w celu pomocy Głuchym w sytuacjach, które mogą grozić im utratą zdrowia lub życia, mienia. Padła w tym miejscu pewna propozycja programowa, która w toku dalszych prac będzie ulegała poszerzeniu, kierowała się w stronę stawiania kolejnych wyzwań przed uczestnikami kursu.

Służby mundurowe, ratowniczo-interwencyjne powinny mieć pełną świadomość, że w wydarzeniach nagłych, nietypowych, kryzysowych może uczestniczyć osoba z mniejszości językowej niesłyszających i w związku z tym ciąży na nich obowiązek dokonania wszelkich starań, aby nawiązać z nią bezpośredni kontakt, aby odebrała – zrozumiała komunikat determinowany sytuacją, np. polecenie, wskazówkę i mogła dzięki temu zareagować zgodnie z oczekiwaniami nadawcy. Wizualno-przestrzenna komunikacja językowa, np. język migowy – PJM powinien być znany przynajmniej na podstawowym poziomie przedstawicielom służb odpowiedzialnych za ochronę i ratowanie życia obywateli, w tym członków mniejszości językowo-kulturowej niesłyszających.

Wspólnota słyszających musi dokładać starań, aby społeczność głuchych nie była wykluczana z życia publicznego, deprecjonowana, aby Głusi stali się pełnoprawnymi, aktywnymi członkami społeczeństwa obywatelskiego, pełnymi uczestnikami dyskursu społecznego.

Służby mundurowe, ratownicze, interwencyjne powinny z całą starannością zadbać o umiejętność przekazywania komunikatów perswazyjnych i dyrektyw w kontaktach z Głuchymi w sytuacjach kryzysowych.

BIBLIOGRAFIA

- [1] van Dijk T. A., *Dyskurs jako struktura i proces*, przeł. G. Grochowski, red. nauk. wyd. pol. T. Dobrzyńska, wybór tekstów G. Grochowski, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2001.
- [2] Farris M., *Sign Language Research and Polish Sign Language*, „Lingua Posnaniensis”, 1994, nr 36, s. 13-36.
- [3] Gajda S., *Tekst/dyskurs oraz jego analiza i interpretacja*, [w:] *Współczesne analizy dyskursu. Kognitywna analiza dyskursu a inne metody badawcze*, (red.) M. Krauz, S. Gajda, Wyd. Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszów 2005, s. 11-20.
- [4] Janaszek M., *Języki migowe do celów specjalistycznych*, „Języki Obce w Szkole”, 2013/04, Warszawa 2013, s. 9-11.
- [5] Kowalski P., Sacha A., Szczygielska M., *Dostępność*, [w:] *Sytuacja osób Głuchych w Polsce. Raport zespołu ds. Głuchych przy Rzeczniku Praw Obywatelskich*, Warszawa 2014, s. 36-70.
- [6] Lane H., *Maska dobroczynności. Deprecjacja społeczności głuchych*, tłum. T. Gałkowski, J. Kobosko, WSiP, Warszawa 1998.
- [7] Liberacki M., *Wybrane modele szkolenia wojskowego kandydatów na oficerów w kontekście bezpieczeństwa państwa*, „Colloquium” 2018, nr 2, s. 49-63.
- [8] Majkowska A., *Komunikowanie w sytuacjach kryzysowych*, Wyd. SGSP, Warszawa 2018.
- [9] Majkowski G., *Communicating between the hearing and the deaf. In search for innovative solutions*, „International Journal of Pedagogy, Innovation and New Technologies” (IJPINT), Akademia Pedagogiki Specjalnej w Warszawie, vol. 4, nr 1, 2017, s. 37-41.
- [10] Majkowski G., *Logopedzi w Lublińcu*, „Świat Ciszy”. Czasopismo polskich inwalidów słuchu. Organ prasowy Polskiego Związku Głuchych, nr 2, 1997, s. 5.
- [11] Searle J. R., *Czynności mowy. Rozważania z filozofii języka*, przeł. B. Chwedeńczuk, Instytut Wydawniczy Pax, Warszawa 1987 (oryg. J. R. Searle, *Speech Acts: An essay in the Philosophy of language*, New York 1969).

- [12] Szczepankowski B., *Podstawy języka migowego*, WSiP, Warszawa 1994.
- [13] Świdziński M., *Języki migowe*, [w:] *Podstawy neurologopedii*, (red.) T. Gałkowski, E. Szelaż, G. Jastrzębowska, Wyd. Uniwersytetu Opolskiego, Opole 2005, s. 679-692.
- [14] Świdziński M., Gałkowski T., (red.), *Studia nad kompetencją językową i komunikacją niesłyszących*, Zakład Graficzny Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2003.
- [15] Ziemiński Z., Zieliński M., *Dyrektywy i sposób ich wypowiedania*, Zakład Semiotyki Logicznej Uniwersytetu Warszawskiego „Znak, Język, Rzeczywistość”, Polskie Towarzystwo Semiotyczne, Warszawa 1992.

Dokumenty:

- [16] *Europejski System Opisu Kształcenia Językowego: uczenie się, nauczanie, ocenianie*, Centralny Ośrodek Doskonalenia Nauczycieli, Warszawa 2003.
- [17] *Konwencja o prawach osób niepełnosprawnych przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych w dniu 13 grudnia 2006 r. w Nowym Jorku, na mocy rezolucji nr 61/106* (Dz. U., 2012 r., poz. 1169).
- [18] Leeson L., van den Bogaerde B., Rathmann Ch., Haug T., *Sign Language and the Common European Framework of Reference for Languages. Common Reference Level Descriptors*, European Centre for Modern Languages, Rada Europy 2015.
- [19] *Raport Obsługa osób głuchych i głuchoniewidomych w urzędach administracji publicznej. Analiza i zalecenia. Zasada równego traktowania – prawo i praktyka*, nr 13, „Biuletyn Rzecznika Praw Obywatelskich” 2014, nr 5 (na podstawie badania „Wiedza urzędników o obowiązkach wynikających z ustawy o języku migowym i innych środkach komunikowania się” przeprowadzonych przez AGERON Polska na zlecenie Biura Rzecznika Praw Obywatelskich).
- [20] *Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 20 lutego 2003 r. w sprawie szczegółowych zasad udziału pododdziałów i oddziałów Sił Zbrojnych RP w zapobieganiu skutkom klęski żywiołowej lub ich usuwaniu* (Dz.U., nr 41, poz. 347).
- [21] *Sytuacja osób głuchych w Polsce. Raport zespołu ds. g/Głuchych przy Rzeczniku Praw Obywatelskich*, (red.) M. Świdziński, Biuro Rzecznika Praw Obywatelskich, opracowanie DTP, Agencja Reklamowo-Wydawnicza Arkadiusz Grzegorzczak, Warszawa 2014.
- [22] *Ustawa z dnia 19 sierpnia 2011 r. o języku migowym i innych środkach komunikowania się* (Dz. U. z 2011 r., nr 209, poz. 1243, z późn. zm.).

- [23] *Ustawa z dnia 26 kwietnia 2007 r. o zarządzaniu kryzysowym* (Dz. U. z 2013 r. poz.1166, z późn. zm.).

ABOUT THE NEED FOR THE EDUCATION OF UNIFORM SERVICES WITHIN THE RANGE COMMUNICATIONS WITH THE COMMUNITY DEAF

ABSTRACT

The article postulates the need to educate uniformed services representatives of Forces of Armed Republics of Poland, emergency services-interventionist in the field of efficient and effective communication with deaf people in crisis situations, during natural disasters, armed conflicts, terrorist acts, in other words, the teaching of hearing the visual-spatial language in the form of Polish Sign Language (PSL).

Pedagogical thinking was associated with the discourse of uniformed services at the level of the interactive dimension. In the article attention is paid to the necessity of preventing the social exclusion of the deaf, which is the issue of social pedagogy. The text presents a proposal for the PSL curriculum (at the elementary level A1) in the environment of uniformed services. In this case refer to the project Signed Languages odds Professional Purposes (PRO SIGN) of realized in 2012-2015 by European Union. The aim of the proposed training program is that its hearing participant, e.g. a soldier, acquires productive, receptive and interactive skills necessary in communication with deaf people in crisis situations. The training participant can ask simple questions and answer questions, issue directives, e.g. run, drop, swim, provide information determined by the event, for example, specify time in PJM and understand information received from deaf.

In the final part of the text, illustrations of sign marks are presented, which express simple directives encountered in situations dangerous to people. The article expresses the conviction that uniformed services should be fully aware that in a crisis situation a person from the language minority of the deaf can participate, with whom one has to make direct contact. It was decided that PSL should be known at a basic level to soldiers and representatives of other services responsible for protecting the health and lives of citizens, including members of the linguistic minority of the deaf.

Key words:

natural (phonic) languages, visual-spatial languages, sign language, Polish Sign Language (PSL), Language and Sign Language System (LSLS), flashing languages, Deaf, Polish Armed Forces, uniformed services, social pedagogy, discourse, directive.